

0.,
erdam.

ade COUPONS
OLONGATIEN
lekoers. Bedragen

ekering.

ulden.

ARLE, Jhr. Mr.
VAN DER OYE

ekerlingen

Afrika,

PER.
londes vertaald

OUT.

O.

FRANSOOTSCHAP

ANDEL

HEEN

& WORMSER.

ER. HUGÉ,

n de

erlandsche

is.

TERDAM.

ij ons kerkelijk

KUYPER.

en. f 3.30.

ag verkrijgbaar.

R.

Noerlands Volk,

FAN

BIRK

SER.

gna's en 12 Hrs.

50.

en Nrs. vindt

het Jouberts-

barricadeerde

Vluchtende

trein te Johan-

uit Pretoria

Geestdrift bij

uit Pretoria

ankomst van

la, 22 October

gevangenen te

Een van de

er Boeren. Ver-

Pretoria, Com-

ankomst van

thard. Spot-

in veldt bij

de Tafelberg.

Montanvert.

at in Zanzibar.

er aan.

september 1900:

n; Op de eilan-

uit den Afri-

sch museum;

(Amerika; Vol-

ENNOOTSCHAP

ANDEL

HEEN

WORMSER.

siteit.

otterdam (afz.)

Caspers te Hei-

den heer A.

f 37; door het

fr.) f 4.48.

heel. faculteit:

aar f 15.021/5;

g van idem te

m te N. Schar-

khorn f 6.70;

f 10.15; van

van idem te

van Anna Pau-

te Schermer-

m f 1.05; van

ijk gev. in de

Dijk te Gaast

m Mej. H. de

FAT,

nningsmeester.

el:

AKEL,

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No 124.)

Zondag 7 October 1900. No. 1188.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE: Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Insendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden / 1.20, voor het Buitenland per jaar / 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertenties: van 1 tot 6 regels / 1.20, voor elke regel meer 20 Cent.
Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. 12 Cl. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

LAATSTE REEKS.

XXXV.

KERK EN STAAT.

XXIII.

Toen zeide Saul: Brengt tot mij herwaarts een brandoffer, en dankofferen; en hij offerde brandoffer. En het geschiedde, toen hij geëindigd had het brandoffer te offeren, zie, zoo kwam Samuel; en Saul ging uit hem te ontmoeten, om hem te zegenen. Toen zeide Samuel tot Saul: Gij hebt zottelijk gedaan; gij hebt het gebod van den Heere uwen God niet gehoorzamt, dat Hij u geboden heeft.
1 Sam. 13: 9-10 en 13

Vertrouwende, dat zij, die ons gravamen tegen Art. 36 niet deelen, den hoogen moed zullen bezitten, om hun denkbeelden in *concreten* vorm, voor ons land in dezen tijd, en dan liefst als Concept-Grondwetsvoorstel, ter beoordeeling voor te leggen, vestigen we thans nader de aandacht op het zeer ernstig bezwaar, dat zij dan op afdoende wijze zullen moeten ondervangen. In een autoritair geregeerd land als Rusland, is de Overheid met haar oordeel over de *ware* kerk nooit verlegen geweest. Het is de oppermachtige Czaar, die in dit reusachtig rijk, zonder aan iets of aan iemand gebonden te zijn, de wet stelt. Hier is het alsoo de overtuiging van één enkel man, die de vraag over de *ware* kerk beslist. Hij nu oordeelde, dat niet de Protestantsche, zomin de Gereformeerde als de Luthersche, en ook niet de Roomsche kerk als „*ware* kerk” is te eeren, maar dat dit karakter van Goddelijken oorsprong alleen te vinden is in de Grieksche kerk. Zelfs in het eens vrije Finland ondervindt de Luthersche kerk hiervan de gevolgen. Doch ziet men van die gevolgen voor een oogenblik af, dan dient erkend, dat de zaak in Rusland vrij eenvoudig loopt. Het resultaat is wel vlak verkeerd, maar formeel rijst er geen bedenking. Bij ons daarentegen zou het zoo niet kunnen. Zulk een aan niets gebonden beschikkingsrecht bezit de Kroon in onzen vrijen burgerstaat niet. Zonder medewerking van de Staten-Generaal zou zulk een herziening van het desbetreffende Grondwetsartikel niet kunnen tot stand komen. En dat nu juist geeft aanleiding tot een zeer ernstige bedenking. Immers tengevolge hiervan ware het niet te vermijden, dat bij de algemeene verkiezingen voor de Staten-Generaal, die hiervoor geëischt werden, het vraagstuk der *ware* kerk aan de kiezers werd voorgelegd. We laten nu in het midden, welke kerk men in het concept-voorstel als de *ware* kerk zou noemen; maar in elk geval zou er dit duidelijk in moeten staan; en het volk zou afgevaardigden moeten kiezen, om over zulk een beslissing hun stem uit te brengen. Zou dat dan niet moeten leiden tot het ontkenen van een kerkelijken hartstocht, die heel ons land in vuur en vlam zette? In elk land waar men zoo iets bestond, zou het dit gevolg hebben, maar sterker nog in Nederland, waar het zelfs nu reeds zoo veel moeite kost, wat „des keizers” en wat „Godes” is, bij de stembus van elkaar af te scheiden. Maar dan zou eerst recht heel Nederland door een aan furie grenzenden kerkelijken hartstocht worden verteerd. Mag dit? Durven de voorstanders van Art. 36 dit aan? Zouden ze de verantwoordelijkheid van het doen ontbranden van zulk een kerkelijken burgeroorlog op zich durven nemen?

En nu zijn we er nog niet. Stel toch al, de toelag slaagde, en onder sterke pressie gelukte het ten slotte, in onze Grondwet een bepaling op te nemen, waarbij de Overheid haar bescherming aan alle overige kerken onttrok, en alleen aan „de *ware* kerk” toeziede, — zou men dan waken dat het hier mede uit was? Geloof men ook maar één oogenblik, dat de onderliggende partij in zulk een beslissing zou berusten? Zou men derwijs vreemdeling in onze vaderlandsche toestanden zijn, om zich dit ook maar een oogenblik in te beelden? Immers neen. Maar dan staat het ook vast, dat de oppositie onverwijd en met volle kracht zou beginnen, en dat de kans bestond, dat over een paar jaren de meerderheid omsloeg. Kwam het daartoe, dan zou natuurlijk terstond ook de beslissing over de *ware* kerk omgaan. Wat eerst als de „*ware*” kerk gehuldigd was, zou dan plotseling weer de „*valsche*” kerk heeten, en wat eerst als secte op zij was gedrongen, zou als de *ware* kerk worden geëerd. Is dat nu een toestand, waarvan men de verantwoordelijkheid op zich zou durven nemen? Heel ons staatsbeleid

aldoor opgaande in een worsteling bij de stembus over de *ware* en de *valsche* kerk? Want natuurlijk, de nu bij tweede keuze geslagen partij zou op haar beurt even hardnekkige oppositie beginnen, en aan het voeren van den bittersten kerkelijken partijstrijd kwam geen eind.
Glijdt men nu ook hier overheen, en zegt men, dat de waarheid bovendien gaat, en dat dan desnoods het vaderland maar moet worden opgeofferd, dan stellen we een derde vraag. Denk u dat ge zoo *kondt* overwinnen, zoudt ge op die wijs *mogen* overwinnen? Kunt gij aan de kiezers voor de Staten-Generaal, nu niet uit jok, maar in ernst, het recht en de bevoegdheid toekennen, om uit te maken wat de *ware* kerk van Christus is? Zelfs binnen de wanden der kerk komt ge terecht tegen de democratie op. Over Christus kerk wordt niet bij meerderheid van stemmen geoordeeld. Maar hier zou het nog veel erger zijn. Niet alleen toch dat de meerderheid van stemmen zou moeten aanwijzen aan wiens zijde de geestelijke waarheid was, maar het oordeel hierover zoudt ge in handen spelen aan een bonte menigte, die elk belijden, elk geestelijk, elk hooger karakter miste. Jan Rap en zijn maat zouden in het Concilie zitting hebben. Dit nu kunt ge immers niet willen. Zoo tastbare ongerijmdheid verwerpt ge zelf.

Zij, die, voor dertig en meer jaren reeds, op herstel van de Gereformeerde Staatskerk aandrongen, zagen dit dan ook zeer wel in, en aarzelden niet, door de meest krasse beweringen aan deze voor de hand liggende bedenkingen te ontkomen. Wat, zoo vroegen ze, legt ge de Grondwet als struikelblok op onzen weg? Heel die Grondwet is uit den Boezem; het is een onding, een vals stuk, waar Oranje geen oogenblik aan gebonden is. Of de Koning deze Grondwet al bezwoor, doet niets ter zake. Een eed op een vals stuk kan nooit bindend zijn, en als de Koning morgen den dag heel de Grondwet verscheurt, zal hij niet zondigen, maar zijn plicht doen. De koninklijke macht is uit God. Over de grenzen van die macht kan nooit een verdrag met het volk worden aangegaan. Deed de Kroon dat toch, dan deed ze het onder overmacht, en overmacht bindt niet in rechten. De Koning als Overheid, d. i. als Dienaresse Gods, moet de Gereformeerde kerk als de eenige *ware* kerk van Christus eeren, en als de Koning een Koninklijk Besluit in het Staatsblad zet, waarbij de Gereformeerde Staatskerk hersteld wordt, dan breekt hij slechts een eed, die toch nooit gold, en zal God hem, en in Oranje het vaderland, weer zegenen. Het zal het begin van het weer opleven van onze oude glorie zijn. — Dat zulke denkbeelden geuit zijn, verwonderde niemand. Men weet toch, dat zelfs Da Costa over den eed van den Koning op de Grondwet aflegde, een tijdlang zeer zonderlinge denkbeelden koesterde. Ook Bilderdijk gaat in dit opzicht niet vrij uit. Maar nu willen we toch gevraagd hebben: Zouden zij die nu voor Art. 36 pleiten, zulke stellingen aandurven? We gelooven het niet, en zijn des althans zeker, dat wie thans nog zulke stellingen aandorst, het eerlijke zedelijkheidsbesef van heel de natie tegen zich zou krijgen. *Die* uitweg, om de ingebrachte bedenkingen te ondervangen, staat alsoo voor hen niet open. Hoe wederleggen ze deze bedenkingen dan? We zeggen niet in afgetrokken bespiegeling, maar in de concrete werkelijkheid?

We gaan nog verder. Gesteld, de Overheid ondernam het, haar grondwettige bescherming aan alle overige kerken te onttrekken, en alleen aan wat zij de *ware* kerk achtte, die toe te zeggen, — zou ze dan nog langer leden van andere kerken in den Staatsdienst met gezag kunnen bekleeden? Want wel is men gewoon, tegenwoordig te lachen om het denkbeeld van den confessionneelen eisch voor het bekleeden van Staatsbetrekkenden, maar op het standpunt van het onveranderde Art. 36 is dat volstrekt niet dwaas, maar veel eer eisch van beginsel. In de tweede helft der 16de en de eerste helft der 17de eeuw, toen het in heel Europa een bange worsteling tusschen Roomsche en Protestanten gold, schikte zich heel het wereldbeleid naar die tegenstelling. In een Roomsche land politiek gezag aan een Protestant toe te vertrouwen, ware toen verraad aan eigen vaderland geweest; en omgekeerd was het even ondenkbaar, dat men in een Protestantisch land een Roomsche gezinde met politieke macht zou bekleed hebben. Is eenmaal van Overheidswege uitgemaakt wat de *ware* kerk is, en zijn de overige in haar belijden en grondstellingen als secten geoordeeld, dan kan diezelfde Overheid haar gezag niet uitoefenen dan door mannen,

die met haar eensdenkend zijn. Anderen zouden haar gezag niet bouwen en sterken, maar ondermijnen en afbreken. Bij de aanstelling van ondergeschikte ambtenaren moge dit minder ter zake doen, in hogere betrekkingen daarentegen ging dit niet langer. Evenzoo zou op de openbare volkschool alleen een lid der *ware* kerk als onderwijzer kunnen optreden, en natuurlijk zou er geen sprake van kunnen zijn, om aan een Rijksuniversiteit andere hoogerleeraren dan die als leden der *ware* kerk bekend stonden, aan te stellen. Beginselen zijn nu eenmaal onverbrekelijk. Van het één moet men tot het ander komen. Onze vaders hebben de consequentie van hun standpunt dan ook met moed aangedurfd. Ze handelden als mannen uit één stuk. Wie op herstel van Art. 36 als macht in het heden aandringt, heeft zich dus wel rekenschap te geven van de gevolgtrekkingen waartoe dit leiden moet. Eenmaal in zee, drijft stroom en wind u voort.

En of men nu al zegt, dat de zaak toch zoo eenvoudig is, want dat, naar luid van onze Confessie, de kenteekenen der *ware* kerk zoo openbaar zijn, dat ze „lichtelijk te herkennen zijn”, ook hiermede vordert men niets. Als *notae ecclesiae*, d. i. als kenteekenen van de *ware* kerk, geeft onze confessie in Art. 29 aan: „Zoo de kerk de zuivere predicaat des Evangelies oefent, indien zij gebruikt de reine bediening der Sacramenten, gelijk ze Christus heeft ingesteld, en zoo de kerkelijke tucht gebruikt wordt om de zonde te straffen. Kortelijk, zoo men zich aanstelt naar het zuivere Woord Gods, verwerpende alle dingen die daartegen zijn, houdende Jezus Christus voor het eenige Hoofd. Hierdoor kan men de *ware* kerk zekerlijk kennen”. Dit is uitnemend gezegd, en wij zullen belijden het niet anders. Maar, elieve, zij dit nu merkteekenen, die de Overheid in staat stellen om tot een juist oordeel te geraken? Ondersteld wordt hier kennis van en geloof aan het Woord van God. Ondersteld wordt, dat men uit het Woord zich een oordeel heeft gevormd over wat de zuivere prediking van het Evangelie is. Ondersteld wordt, dat men uit dit Woord een juist inzicht heeft bekomen in de door Christus gewilde bediening van de Sacramenten. Ondersteld wordt, dat men de eischen eener goede kerkelijke tucht verstaat. En ondersteld eindelijk, dat men van het Koninkschap van Christus over zijn kerk zich zuivere en heldere denkbeelden hebbe eigen gemaakt. Zijn dit nu onderstellingen, die bij de Overheid als zodanig doorgaan? De merkteekenen die Art. 29 aangeeft, worden aan de geloovigen voorgelegd, en hun wordt aangezegd, dat zij aan de hand van deze merkteekenen kunnen uitmaken, bij welke kerk ze zich te voegen, van welke secte ze zich te scheiden hebben. En dat is logisch. Maar dan ligt het uitgangspunt in de wedergeboorte en in de verlichting. Dan wordt aangenomen, dat men spreekt tot personen, die, omdat ze wedergeboren zijn uit water en geest, het koninkrijk van God zien kunnen; aangenomen, dat men te doen heeft met geestelijke personen die alles geestelijk onderscheiden kunnen. En daar nu bij de Overheid als zodanig niets van dit alles in theorie kan ondersteld worden, en niet dan hoogst zelden in de praktijk wordt gevonden, zoo is het klaar als de dag, dat deze merkteekenen van Art. 29 hier geen stap verder helpen. En dat veel minder nog, zoo ge erbij denkt aan de 6 à 700.000 kiezers voor de Staten-Generaal.

Hierbij komt de les der ervaring. In het gemeen mag gezegd, dat de Overheden met het standpunt van Art. 36 meestal accoord gingen. In vroeger eeuwen was er geen land zonder een Staatskerk, en zelfs nu nog bezit het stelsel der Staatskerken veel meer kracht, dan de meesten denken. Zelfs kan men zeggen, dat een Staatskerk nog regel is, zelfs in Frankrijk, en in onderscheidene Amerikaanse republieken. Er is een Staatskerk in Rusland, in Oostenrijk, in Italië, in Spanje, in Portugal, in Frankrijk, in Zweden, in Noorwegen, in Denemarken, in Engeland, in Duitsland, in Ecuador, in Brazilië, in Peru, en waar niet al. Pruisen heeft zelfs twee Staatskerken tegelijk in de Evangelische en de Roomsche. Ons land maakt met eenige andere kleine landen exceptie, en de groote exceptie is alleen de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. En wat is nu de uitkomst voor wat de juiste keuze der *ware* kerk aangaat? Kan men nu zeggen, dat deze Overheden, althans in den regel, datgene als *ware* kerk hebben geëerd wat volgens Art. 29 onze Confessie de *ware* kerk is, en alzoo aan de betekenis van Art. 36 voldaan hebben? Kan men ook maar even beweren, dat hetgeen de voorstanders van

Art. 36 ten onzent als de *ware* kerk eeren, ook als zodanig door deze Overheden aangevaard is? Vlak het tegendeel. Als Staatskerk wordt in alle oostelijke Staten van Europa de Grieksche kerk gehuldigd, in alle zuidelijke Staten de Roomsche, en in alle noordelijke de Luthersche; maar van een erkenning van de Gereformeerde kerk als de *ware* kerk is nergens sprake. Hoogstens, en dan nog maar voor zeker deel, in Schotland. Want wel zijn er enkele kantons in Zwitserland, die hier te noemen waren, maar onze tegenstanders ten deze zullen ons voetstoots toegeven, dat geen der Kantons daarmee ook van verre bedoelt, zich jegens God van haar Overheidspllicht te kwijten.

De uitoefening van het hier bedoelde Overheidsrecht, mag alzoo gezegd worden geheel fallakant te zijn uitgekomen. We laten nu de betekenis van het betrekkelijk verschil tusschen Confessie en Confessie in het midden, maar in elk geval blijkt, dat op het standpunt zelf van hen, die Art. 36 ten onzent herstellen willen, de Overheden bij haar keuze zoo goed als altoos hebben misgestast, en kwad in stede van goed hebben gedaan. De les der ervaring schuilt dus volstrekt niet alleen in wat een Nero of Philips of Lodewijk XIV misdeed, maar in de doorgaande houding der Christelijke Overheden, of wil men, van de Overheden in Christelijke landen. De Overheidsbemoeiing in zake Art. 36, strekte zoo goed als nooit tot het doeleinde, in Art. 36 aangegeven, maar zoo goed als altoos had ze vlak het omgekeerde gevolg. En zelfs als bij hooge uitzondering, en voor een tijdlang, de Overheid, gelijk ten onzent in de 16e eeuw, goed koos, is de kerk er meest door geschaad, en niet dan zeer zelden door gebaat. Reeds wezen we op den tegenstand tegen het houden van onze Generale Synoden; maar we moeten verder gaan. Bijna overal heeft de officiële erkenning van een bepaalde kerk door de Overheid, tot meerdere of mindere Caesaropapie geleid, en de vrijheid der kerk vernietigd. Zelfs Brakel wist er in zijn dagen nog van te spreken. De Overheden hebben de kerken nationaal gemaakt, d. w. z. als een deel van het Staatsgeheel beschouwd, en niet zichzelven ten dienste van de kerk gesteld, maar op de kerken, als instrument van Staatshoogheid, beslag gelegd. Zoo is het nog in Rusland. Zoo was het eeuwenlang in Luthersche landen. In Italië en Frankrijk ziet men voor oogen, wat de Overheid zich al niet tegenover de Staatskerk veroorlooft. En in ons eigen land zijn de troebelen, die ons vóór 1619 verdeelden, voor een goed deel aan deze zelfde heerschzucht der Overheden toe te schrijven; en het gebeurde in 1816, wat door de voorstanders van Art. 36 niet minder diep dan door ons betreurd wordt, vloede uit niets anders voort, dan uit dezelfde neigingen, om de heerschappij over de kerke Gods als een attribuut van de Staatsovereenkomst te beschouwen. De vervolgingen van 1834, de zoo donkere bladzijde in onze landshistorie, hadden gelijkenoorsprong, en zelfs in 1886 is er de naderking van ondervonden. Als de Overheid keurt, of de kerken waar of valsch zijn, is het juist voor de als waar gekeurde kerk met alle Christelijke vrijheid gedaan. Ze leunt op den Staat, en houdt juist daardoor op, op eigen beenen te staan. En zij het al, dat onze vaders hiertegen met kracht en volharding geprotesteerd hebben, toch is het ook hun niet gelukt, aan zoo noodlottigen invloed te ontkomen. Na 1619 is alle vrije ontwikkeling in onze kerken gesmoord, en alle kerkelijke verdeeldheid waaronder we nog steeds zoo bitter lijden, is schier uitsluitend te danken aan wat Koning Willem I, tegen recht en reden in, ten laste onzer kerken dorst bestaan.

En nog fataler misschien was de inwendige verslapping die hierdoor steeds over de kerken gekomen is. Heeft eenmaal de Overheid haar ijk op de één kerk in onderscheiding van de overigen gezet, dan ligt in het bedienaarschap van die kerk belofte van staatsinval en politieke toelofte, en sluiten zich bij die kerk aan, wie, in beginsel vreemd aan haar streven en bedoelen, haar zoeken met wereldsche bijoomerken. Zoo is het ten onzent na den dood van prins Maurits gegaan, en juist daardoor zijn onze kerken achterop geraakt, ontzinken aan hare oorspronkelijke frisheid, en bijna twee eeuwen gedooemd geweest tot machteloosheid. Zelfs het ambt bedierf er door. Ambtsdrager in de Staatskerk, vooral in groote steden, te zijn, gaf aanzien en macht, en daarom werd de dienst van het Woord gezocht door tal van jonge mannen van hoogen stand, die het Evangelie als middel gebruikten, om hun positie en familie invloed te sterken. Kortom, al beweren we in het

minst niet, dat niet ook andere oorzaken tot het inzinken en tot het verval onzer kerken hebben medegewerkt, onverbiddelijk vast staat toch, dat de idee der Staatskerk dit verval ongemeen in de hand heeft gewerkt, nooit heeft gestuit, en dat het doel van Art. 36 er nooit door bereikt is. De kerken hebben haar vrijheid in Christus, ze hebben haar onafhankelijkheid, ze hebben haar zelfstandige positie ingeboet, en alleen de Roomsche kerk, die in het centraal gezag te Rome een tegenwicht bezat, is sinds de tweede helft der 17de eeuw in kracht van eenheid voortuitgegaan, doordien ze met taale volharding haar vrijheid wist te handhaven.

En waaraan is dit nu anders te wijten dan daaraan, dat het juiste onderscheid tusschen wat des keizers en wat Godes is, teloor ging, en dat altoos weer de Saulsgeest in paleis en raadzaal sloop, om te doen wat Samuel als „zottelijke daad” zoo scherp brandmerkte? Het Overheidssterrein en het terrein der Kerk heeft men verward. De tegenstelling tusschen de Gemeene Gratie, waaronder de Overheidsregerieert, en de Particuliere Genade die der kerke is, heeft men dooreen gemengd, en de schade van die verwarving van denkbeelden is het hardst, niet op den Staat, maar juist op de kerken neergekomen. Houdt men daarbij nu in het oog, dat noch Jezus noch zijn apostelen ooit maar met één woord een recht als het hier bedoelde aan de Overheid hebben toegelend, en dat wel telkens in het Nieuwe Verbond van de verplichtingen óók der geloovigen jegens de Overheid, maar nooit, nergens, en met niet één woord van een verplichting van de Overheid tegenover de kerk gesproken wordt, — dan verstaan we niet, waaraan we het recht zouden kunnen of moeten ontleenen, om een band tusschen de Overheid en de *ware* kerk van Christus te leggen, die blijkens de les der historie zoo bitter noodlottig voor de kerk, voor het koninkrijk van God en voor het geestelijk leven gewerkt heeft. Stonden we tegenover een pertinente uitspraak van Jezus en van zijn apostelen, natuurlijk zouden we zwichten en het hoofd buigen. Daartegen zou de les der historie niets vermogen. Maar nu integendeel zelfs elke schijn of schaduw van zulk een ordinantie ontbreekt, en noch de Overheid uit haar aard voor deze taak bekwaam, noch de natuur der Kerk er op berekend is, nu aarzelen we geen oogenblik, om met zoo schadelijk en noodlottig stelsel te breken, tot tijd en wijle zij, die een tegenovergesteld gevoelen aankleven, in klare taal, in bondig betoog en met concrete toepassing op de werkelijkheid, onze bedenkingen zullen hebben weerlegd.

„Door de dooden gedoopt.”

Anders, wat zullen zij doen, die voor de dooden gedoopt worden, indien de dooden ganschelijk niet opgewekt worden? Waarom zijn ook wij alle uur in gevaar? 1 Cor. 15: 29.

Kant ge, na het stoffelijk overschot van uw ontapene in het graf te hebben bijgezet, voor hem, voor haar die van u afging, nog iets doen!

De drang er toe is vooral in de eerste rouwdagen sterk. Zoo sterk, dat men niet zelden den indruk krijgt, alsof veler liefde warmer uitgaat naar hun dooden, dan naar de nog levende zielen, die God hun heeft toevertrouwd. Hiermede is niet alleenst geëeld op de grafculte. De grafvereering is iets op zich zelf; iets dat niet zoo zeer bedoelt iets voor de gestorvenen te doen, als veel meer om bevrediging en stilling te zoeken voor eigen weemoed. Dat ook hietoe allerlei zielkundige prikkel kan meewerken, toont reeds het „bouwen van de graven der profeten”, maar toch dankt de grafculte haar oorsprong in hoofzaak aan het sentiment. Het *moeten* scheiden, en toch niet *kunnen* scheiden, en nu het zich in gevoelsgevaarwording en gevoelsluiting klemmen aan het graf.

Heel anders daarentegen is de neiging der liefde in hem, die voor zijn dooden nog iets hun ten goede wil doen.

Er is, vooral in Gereformeerde kringen, over die aandrift der liefde gemeenlijk te koud en te hard geoordeeld. Oordeele nu maar wie buiten onzen kring staat, op zijn beurt weet niet te hard over die Gereformeerde kerkheid!

Alles hangt hier af van de zoo hoogernstige vraag, of we aan het eeuwig geluk van onze ontapenen, na hun sterven, nog iets kunnen toebrengen.

In tweeërlei zin heeft men dit gewaand. Eenerzijds door het gelooven aan een Vagevuur. Anderzijds door het mogelijk stellen van een Bekeering na den dood.

De Vagevuur-leer rust op de meening, dat de geloovige wel vergiffenis erlangt, maar toch ook zelf nog tijdelijke boete heeft te volbragen, en dat, zoo hij dit niet afdeelt bij zijn leven, hij het af heeft te doen na zijn dood. Voorts, dat de